

Je animacija lahko orožje?

ŽIGA BRDNIK

10. jubilejni mednarodni festival stop animacije Stoptrik je z lansko osrednjo retrospektivo začel dialog z manifestom bolgarskega animatorja Teodorja Uševa *Animacija kot orožje*.

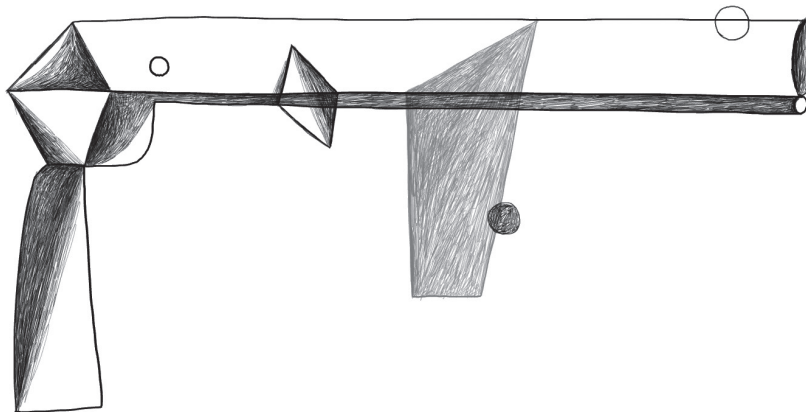
Leta 2017 je bolgarski mojster animacije in animacijske teorije Teodor Ušev ob 100-letnici oktobrske revolucije v Mariboru na konferenci o propagandi v animaciji, ki je potekala v okviru 7. Stoptrika, prebral drzen manifest, ki je animacijo opredelil kot orožje s potencialom za spreminjanje družbe. Za vsako črko v (angleški) abecedi je navedel pojem, »anti-vrednoto«, družbeno grožnjo našega časa, s katero se lahko spopade animacija skozi svoje postopke upodabljanja, refleksije, kritike in demaskiranja. Tri leta pozneje, ob desetletnici festivala, sta direktorica Olga Bobrowska in programski direktor Michal Bobrowski manifest vzela zares: v retrospektivi 26 animacij sta strnila svoje desetletne izkušnje kuriranja in za vsako črko poiskala kratek animirani film, ki odzvanja z navedenim pojmom. »Še zdaj se spominjam Uševa, kako je na ozadju animacije, ki jo je pripravil za to priložnost, prebral manifest. Bilo je zelo navdihujoče in nekako sva se mu želela pokloniti. Takrat se mi je utrnila ideja, da je animacija lahko ne le propaganda, ampak tudi anti-propaganda. Ko sva raziskovala temo, se je vse skupaj lepo sestavilo,« je pojasnil Michal. »Vsekakor je to tudi odziv na težke čase, v katerih živimo,« je dodala direktorica festivala Olga Bobrowska.

Odprt eksperiment

Cinizem na primer je prikazan s hipnotičnim eksperimentom danskih animatorjev **Potop resnice** (Sinking of the Truth, 2018) o tem, kako bi v dobi lažnih novic, družbenih omrežij in novinarskega senzacionalizma odmeval potop križarke Luzitanija – propagandno do skrajnosti napihljen povod za vključitev ZDA v prvo svetovno vojno, kar je bistveno preoblikovalo svet vse do

danes. S strahom se je spopadel film **Vidim** (Veo veo, 2019) kolektiva argentinskih animatork RAMA, ki je na zelo neutesnjujoč način animiral utesnjujočo vseprisotnost pogleda velikega Drugega, kateremu – naj se še tako trudimo – ne moremo nikoli ubežati. Poljski **Danny Boy** (2010, Marek Skrobecki), posnet po istoimenski tradicionalni irski pesmi, nam boleče predoči norost naše civilizacije, ki brezpogojno zahteva podreitev norosti konformizma ali izgon iz družbe. Inovativno soočenje z lastnim in partnerjevim ljubosumjem je prek lastnega telesa ter odlične montaže ponazorila Zagrebčanka Petra Zlonoga v filmu **Daniil Ivanovič, svoboden si** (Daniil Ivanoviču, slobodan si, 2012). **Torta** (Kolač, 1997) Daniela Šuljića nam na mojstrsko sarkastičen in presenetljivo preprost način prikaže prepirljivost današnje politike in z vseprisotno politizacijo družbe tudi vseh por našega vsakdana – medtem ko se pripravljamo za drobtinice z mize, nam ukradejo torto. Gorečnost in zločine v njenem imenu pa je pretresljivo upodobila animacija **Bog na naši strani** (God on Our Side, 2005) Urija in Michelle Kranot, ki je v gibljive sličice prevedla slovito Picassovo sliko Guernica in skozi prikazala katastrofalne posledice izraelske okupacije za civilno prebivalstvo v Palestini.

Tako je nastal izjemno zanimiv poskus, odprt eksperiment, ki je polje animacije neposredno odprl dogajanju v družbi in obratno, družbo podvrgel neusmiljeni kritiki in pretresanju skozi animirane gibljive sličice. Kuratorja sama priznavata, da gre za nujno subjektiven postopek, ki noče dati končnih trditev, ampak vabi vsakogar, da na animacijo pogleda iz druge – recimo temu humanistične – perspektive in si sestavi svoj seznam. Tudi sama jih imata v glavi več in ni jim videti konca, zato smo ju v intervjuju izprašali o njenem pristopu k manifestu ter o tem, kakšen potencial za družbene spremembe vidita v animaciji.

Majhen gradnik v izgradnji kritičnega odnosa

»Občinstvo vabimo, da občuduje animacijo kot umetniško zvrst, hkrati pa želimo, da se pri tem ne ustavi in v njej vidi tudi način komunikacije, ki je do neke mere res hermetičen, avantgarden in zabaven, a lahko govori tudi o vsakdanjih političnih in družbenih problemih. V časih, v katerih živimo, se je lahko odklopiti od realnosti, kritičnega mišljenja in analiziranja. Želimo se soočiti s tem osnovnim problemom, ki ustvarja vedno nove populiste in teorije zarot. In to je naš mali gradnik v poskusu izgradnje kritičnega odnosa do avdiovizualnih vsebin,« je za začetek pojasnila Bobrowska. »Zavedamo se, da naš vpliv na družbo ne bo ogromen, ker gre za nišni dogodek, a ljudje, ki prihajajo na festival, so zelo pomemben del družbe. Hkrati pa izbor programa vrtime tudi po mariborskih šolah občinstvu, ki sicer do teh vsebin verjetno nima dostopa. Ko jim damo za misliti in debatirati, to tudi na svoj način povzdiguje družbo,« je nadaljeval Bobrowski.

»Problematike, na katere opozarja Ušev s svojim manifestom, so univerzalne. Bile bi relevantne pred desetletjem in mislim, da bodo še vedno tudi čez deset let,« meni programski direktor Stoptrika. »A ključno vprašanje je, kaj lahko s tem storimo v tem trenutku. Ko bereš manifest na papirju, je v bistvu zelo naiven, celo otročji. Ko pa si postaviš vprašanje, kako se mu približati, kako ga konceptualizirati z ustvarjanjem in izbiranjem filmov ali z aktivizmom, pa ni

več trivialen. Vse ideje in vrednote, ki nas držijo skupaj kot družbo, so vedno pogosteje tarča posmeha in s tem vedno bolj irelevantne. In manifest je odziv na takšno stanje, vrnitev k resničnim problemom, s katerimi se moramo soočiti,« ga je dopolnila direktorica festivala.

Dilema: kako večplastnost zajeti v enem samem pojmu?

Izbor filmov po tem ključu je bil zanju sprva razburljiv, nato pa se je izkazal za vedno težji podvig. »Za nekatere sva vedela, da morajo tako ali drugače pristati v programu. Na primer film Kanadčanke Ann Marie Fleming **Pazi nase** (You Take Care Now, 1989), ki predstavlja potrtnost. Gre za zelo intimno in drzno zgodbo o tem, kako se soočiti s posilstvom in težkimi telesnimi poškodbami. Avtorica govori iz osebnih izkušenj in vizualizira, kaj pomeni, da je tvoje telo izkoriščeno, zlorabljeno in zlomljeno ter kako to preboleti. Zelo me je ganila, saj je zgovorna iz toliko različnih zornih kotov. Skušala sem jo uvrstiti v več festivalskih programov, a so bili zaradi situacije s korono vedno znova odpovedani. Zato sem bila odločena, da mora najti mesto v najini retrospektivi. Ko sem navezala stik z Ann Marie, je zelo dobro sprejela idejo in potrdila, da je s filmom želela prenesti prav to občutenje, kar me je zelo ganilo,« je predstavila eno od izkušenj pri kuriranju.

Spotoma sta naletela tudi na težave, ki jih na začetku nista pričakovala. »Prva je gotovo ta, da moraš film

omejiti na sporočilnost ene same besede. Po navadi dobri filmi zajemajo več plasti, zato jih je mogoče interpretirati na več načinov. Tak postopek je lahko tudi škodljiv, saj občinstvu vsiliš svojo interpretacijo,« je prvo zagonetko pojasnil Bobrowski. Film **Poletje** (Estate, 2016) francoskega avtorja Ronnyja Trockerja, v katerem temnopolti begunec, naplavljen na prijetno peščeno plažo, prestraši belopolte dopustnike, bi tako lahko poleg predsodkov, ki sta mu jih dodelila kuratorja, simboliziral tudi rasizem, zatiranje ali laži. »Najbolj obžalujeva, da zaradi protikoronskih ukrepov nisva mogla biti na projekcijah, kjer bi se lahko spustila v tovrstne debate z občinstvom,« je naslednjo dilemo strnila Bobrowska. Izziv je bil tudi najti primerne filme za anti-vrednote, za katere jima naslovi niso takoj prišli na misel. »Obtičala sva pri skepticizmu,« sta priznala oba v en glas. Na koncu sta se odločila za rusko animacijo **Chinti** (Чинти, 2012) avtorice Natalije Mirzokane, ki jo je njuna kolegica Nadja Sviriska izbrala za svojo otroško retrospektivo na enem izmed ruskih festivalov. »Nisva želela izbrati nečesa, kar bi zbudilo protiznanstvene ali antiintelektualne občutke. Ušev je s tem pojmom mislil res rigiden, dogmatični skepticizem, zaradi katerega ljudje na ulicah protestirajo proti koroni namesto proti vladam. Po drugi strani pa v življenju potrebuješ skepticizem, ampak moraš biti tudi do tega skeptičen,« je smeje pojasnila sogovornica.

Animacija ne bo spremenila sveta, lahko pa spremeni človekovo izkušnjo

Kakšen je torej njun zaključek? Je animacija lahko orožje proti družbeni regresiji in kje je sploh mesto umetnosti v dobi lažnih novic, znanstvenega skepticizma, političnega populizma in vsesplošne relativizacije? »Veliko sem o tem razmišljal in debatiral z animatorji, ki so politično angažirani. Vsi se zavedamo, da z umetniško animacijo nimamo velikega vpliva, saj je občinstvo omejeno. Če bi hoteli res vplivati, bi morali izbrati kakšen bolj priljubljen medij,« se je nasmehnil Bobrowski. In nadaljeval: »Lahko je orožje, ampak ne preveč učinkovito. Veliko ustvarjalcev je pesimističnih in razmeroma ciničnih glede pomembnosti svojega dela. Mislim, da je ustvarjanje zanje bolj terapija, samozdravljenje, kot pa boj za spremembe. Čeprav gre torej za neke vrste Sizifovo delo, to ne sme biti razlog, da odnehamo. Mogoče njihov pogled niti ni tako pomemben. Ko si ogledam film, ki mi odpre svet iz druge perspektive, je zame to razsvetljuječe. Če lahko to izkušnjo delim še s tako omejenim krogom ljudi, to vseeno učinkuje na družbo. Nisem

pa preveč optimističen ali utopičen glede ideje, da bo animacija spremenila svet. Tudi Ušev je bil pri tem manifestu precej samoironičen in mislim, da ne verjame, da se lahko na tak način zgodijo velike politične spremembe.«

Bobrowska v tem pripada »stari šoli«, kot pravi: »Zame je animacija bistven in nujen način izobraževanja, ki je hkrati intelektualni izziv, a je vsem dostopen. Pri tem se začne in tega nam manjka: širjenja ozaveščenosti in samozavesti pri ljudeh, da so sposobni dekodirati umetniške in popkulturne načine komunikacije. Animacija je zame orožje vedno, kadar uspemo prepričati človeka, da je njegov čas vreden umetnosti. Da pride na festival in se potruži interpretirati nekaj, kar je na prvi pogled hermetično zaprto in intelektualno nedostopno. Animacija namreč ni takšna, gre le za jezik in logiko, ki ju uporabljaš, ko se soočiš z umetniškim delom. Vadiš ju lahko v stiku z animiranim filmom, a to znanje lahko uporabiš, ko prebiraš časopis ali brskaš po Facebooku. Karkoli se naučimo od umetnosti, je prenosljivo v vsakdanjo izkušnjo.«

Teodor Ušev: Manifest od A do Z (Animacija kot orožje)

Animacija kot orožje proti Aroganci (v izvorniku: Arrogance)
 Animacija kot orožje proti Zlu (Bad)
 Animacija kot orožje proti Cinizmu (Cynicism)
 Animacija kot orožje proti Brezupu (Dismality)
 Animacija kot orožje proti Zavisti (Envy)
 Animacija kot orožje proti Strahu (Fear)
 Animacija kot orožje proti Pohlepu (Greediness)
 Animacija kot orožje proti Sovraštvu (Hate)
 Animacija kot orožje proti Norosti (Insanity)
 Animacija kot orožje proti Ljubosumnosti (Jealousy)
 Animacija kot orožje proti Ubijanju (Killing)
 Animacija kot orožje proti Lažem (Lies)
 Animacija kot orožje proti Pošastnosti (Monstrosity)
 Animacija kot orožje proti Negativnosti (Negativity)
 Animacija kot orožje proti Zatiranju (Oppressiveness)
 Animacija kot orožje proti Predsodkom (Prejudice)
 Animacija kot orožje proti Prepirljivosti (Quarrelsomeness)
 Animacija kot orožje proti Rasizmu (Racism)
 Animacija kot orožje proti Skepticizmu (Skepticism)
 Animacija kot orožje proti Terorizmu (Terrorism)
 Animacija kot orožje proti Grdoti (Ugliness)
 Animacija kot orožje proti Zlobi (Villainy)
 Animacija kot orožje proti Nevrednosti (Worthlessness)
 Animacija kot orožje proti Ogabnosti (Yuckiness)
 Animacija kot orožje proti Fanatičnosti (Zealousness)